

Ucieczka w rewolucję. Japonia w XIX wieku

Materiał składa się z sekcji: „Japonia w XIX wieku", „Stosunki z Europejczykami", „Rewolucyjne zmiany", „W gronie mocarstw światowych", „Zamiast podsumowania".

Materiał zawiera 3 ilustracje (fotografie, obrazy, rysunki), 5 ćwiczeń, w tym 4 interaktywne.

Bibliografia:

- Źródło: J. Splisgart, *Przemiany ery Meiji (1868–1912). Modernizacja a formowanie się „nowej" tożsamości w Japonii*, t. 10, „Gdańskie Studia Azji Wschodniej" 2016, s. 50–51.
- Źródło: *Hirobumi Ito o podróży do Europy*, dostępny w internecie: zpe.gov.pl. Źródło: zpe.gov.pl.

Ucieczka w rewolucję. Japonia w XIX wieku

Powitanie komandora Perry'ego przez japońską szlachtę
Źródło: domena publiczna.

Kraj samurajów

Przez większość XIX wieku Japonia była państwem feudalnym o stosunkach społecznych przypominających europejskie średniowiecze. Społeczeństwo było podzielone na cztery stany: **samurajów** (rycerzy), chłopów, rzemieślników i artystów oraz kupców. Terytorium Japonii było równe 4/5 powierzchni ówczesnej Francji.
Aż połowę tego obszaru pokrywały skały uniemożliwiające osadnictwo i uprawianie ziemi. Liczba jego mieszkańców wynosiła 27 milionów. Japończycy mieli silne poczucie wyjątkowości swojej kultury. Dlatego Japonia izolowała się od świata jeszcze bardziej niż Chiny. Izolacja ta miała wymiar polityczny i gospodarczy, nie obejmowała jednak dorobku naukowego. Japońscy intelektualiści interesowali się europejskimi osiągnięciami w dziedzinie medycyny i techniki. Mimo zakazów tłumaczyli oni obce dzieła na rodzimy język.

Ćwiczenie 1

Przyjrzyj się japońskiemu rysunkowi z 1887 roku. Zaznacz na nim 4 elementy, które świadczą o przeniknięciu wzorów europejskich do kultury japońskiej.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Stosunki z Europejczykami

Już od schyłku XVIII wieku Amerykanie i Europejczycy bezskutecznie próbowali nawiązać kontakty handlowe z Japonią. Cudzoziemskie statki mogły zawijać do portu w Nagasaki, ale Japończycy nie byli zainteresowani ich ofertą, nie udawało się więc nawiązać rozmów. Statki amerykańskie, rosyjskie i angielskie próbowały wpływać do innych portów, badając determinację Japończyków w obronie dostępu do ich państwa, ale okręty zawracano. Dopiero starannie przygotowana wyprawa amerykańska pod dowództwem komodora Matthew Perry'ego zakończyła się sukcesem i w dniu **31 marca 1854** roku w **Kanagawie** podpisano **traktat o pokoju, przyjaźni i handlu**. Udostępniono dwa kolejne porty statkom amerykańskim. Wkrótce podobne traktaty podpisały Rosja i Holandia. Stany Zjednoczone doprowadziły wprawdzie do przełomu w polityce japońskiej względem Zachodu, jednak nie zmieniło to samej Japonii.

Jej społeczeństwo uznało to za kompromitację, rosła nienawiść do obcych. Elity japońskie były jednak świadome działań podejmowanych przez kolonizatorów w Chinach. Choć oficjalnie to olbrzymie państwo nigdy nie stało się kolonią, nie było w stanie obronić swojej niezależności. Toteż aby uniknąć losu Chin, Japonia podjęła udany wysiłek odgórnej, całkowitej przebudowy państwa. Reforma ta stała się możliwa dopiero wtedy, gdy okazała się potrzebna jej władzom.

Daleki Wschód w XIX wieku

Źródło: Krystian Chariza i zespół.

Ćwiczenie 2

Na podstawie powyższej mapy wskaż zalety i wady położenia geograficznego Japonii dla jej mieszkańców.

Ćwiczenie 3

Przeczytaj fragment tekstu japońskiego ministra spraw wewnętrznych, Hirobumi Ito (1841–1909), jednego z głównych realizatorów polityki reform Japonii. Dlaczego Ito udał się do Europy potajemnie? W jakim celu to zrobił? Jaką rolę Japończycy wyznaczyli europejskim ekspertom? Zaznacz odpowiednie fragmenty.

☐ fioletowy

Byłem jednym z pierwszych Japończyków, którzy udali się do obcych krajów. Uczyniłem to potajemnie.

Bardzo niedawno otwarto Japonię dla obcego handlu i obowiązywał jeszcze zakaz opuszczania kraju.

Zawsze popierałem przyjęcie zasad zachodniej cywilizacji, oddałem swe usługi dla postępu i przekształcenia Japonii. W ciągu 34 lat służby publicznej dążyłem do tego celu także siłą, by zmusić duchy oporne do przyjęcia posunięć, które były potrzebne dla rozwoju nowoczesnej Japonii. Od początku uważaliśmy, że nie tylko lud japoński musi przyjąć zachodnie metody, ale winien szybko obyć się bez pomocy Europejczyków, ich wskazań i doglądu.

Zrazu ściągaliśmy wielu cudzoziemców do Japonii, ale pilnowaliśmy, aby kształcili młodzież japońską, aby mogła zająć ich miejsce.

Często przysyłano nam ludzi zupełnie nieodpowiednich, ale udało nam się pozyskać także znakomitych specjalistów. Gdy byłem posłem japońskim w Londynie, zaproponowano mi utworzenie szkoły inżynierskiej różnych gałęzi wiedzy. Po powrocie uruchomiłem przy pomocy obcych profesorów wyższą szkołę inżynieryjną, która dziś stanowi część uniwersytetu w Tokio. Z tego instytutu wyszła większość inżynierów pracujących dziś w przemyśle Japonii. Utworzenie tej szkoły uważam za jeden z podstawowych czynników rozwoju dzisiejszej Japonii.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Rewolucyjne zmiany

W 1868 roku rozpoczęła się cywilizacyjna przemiana Japonii. Stała się możliwa dzięki zmianie systemu władzy. Pod wpływem buntu drobnej szlachty (samurajów) zniesiono rządy szogunów, czyli dziedzicznych dowódców wojskowych. Przywrócono bezpośrednie rządy cesarza. Boski charakter władzy cesarskiej i autorytet 16-letniego cesarza Mutsuhito oraz poparcie najbardziej wpływowych klanów zdecydowały o powodzeniu reform, które

pozwoliły Japonii uniknąć przymusowej kolonizacji przez Zachód. Zjednoczono kraj podzielony dotąd na autonomiczne feudalne księstwa. Nastała epoka **'oświeconych rządów'**, czyli Meiji. To japońskie określenie okresu panowania Mutsuhito stało się synonimem rewolucyjnych zmian, jakie przeszła modernizująca się Japonia.

> **Ciekawostka**
>
>
>
> Felice Beato, Panorama Tokio, 1866 r.
>
> Źródło: domena publiczna.
>
> W 1868 roku przeniesiono stolicę kraju z Kioto do Edo, nadając temu miastu nazwę **Tokio**. Prezentowane zdjęcie autorstwa Felice Beato [czyt. felis beato] przedstawia panoramę Tokio jeszcze sprzed gruntownej modernizacji państwa. Zwróć uwagę na charakterystyczną architekturę.

Polecenie 1

Zapoznaj się z poniższym tekstem źródłowym i napisz, w jaki sposób okres panowania dynastii Meiji miał wpłynąć na edukację mieszkańców Japonii.

J. Splisgart

Przemiany ery Meiji (1868–1912). Modernizacja a formowanie się „nowej" tożsamości w Japonii

Dekret o wychowaniu (fragment)

Wiedza konieczna jest wszystkim, aby mogli doskonalić się moralnie i praktycznie, i poprawić warunki swojej egzystencji (...) Od wielu lat mamy już szkoły, ale błędne mniemania przetrwały wśród ludu, który nie pojmuje znaczenia i konieczności kształcenia się (...) Naszym celem jest odtąd, aby kształcenie nie ograniczało się do małej garstki, lecz tak się rozpowszechniło, aby w żadnej wiosce nie pozostała nieświadoma choćby jedna rodzina, a nawet choćby jedna osoba w rodzinie. Wiedzy nie należy odtąd uważać za własność wyższych klas, lecz za wspólne dziedzictwo, z którego po równej części otrzymać mają szlachta i samurajowie, chłopi i rzemieślnicy, mężczyźni i kobiety.'

Źródło: J. Splisgart, *Przemiany ery Meiji (1868–1912). Modernizacja a formowanie się „nowej" tożsamości w Japonii*, t. 10, „Gdańskie Studia Azji Wschodniej" 2016, s. 50–51.

Źródło: Learnetic SA, licencja: CC BY 4.0.

W ciągu następnych kilkudziesięciu lat Japończycy przyswoili sobie europejskie osiągnięcia cywilizacyjne w dziedzinie prawa, technologii i kultury materialnej. W kraju wprowadzono konstytucję na wzór niemiecki, niezawisłość sądów i równość wszystkich wobec prawa. Japonia zyskała dwuizbowy parlament, silny rząd i rozbudowaną kadrę urzędniczą. Zniesiono instytucje feudalne: wielkie lenna i ustrój stanowy, a samurajom odebrano prawo do noszenia mieczy. Japończyków posłano do obowiązkowych szkół. Wprowadzono przymusową służbę wojskową, obowiązkowe szczepienia przeciw ospie

i kalendarz gregoriański. W dziedzinie wojskowości sięgnięto po najlepszych specjalistów. Flotę rozbudowano pod okiem Brytyjczyków z Królewskiej Marynarki Wojennej, a armię lądową – dzięki oficerom pruskiego sztabu generalnego. Państwo unowocześniło przemysł zbrojeniowy i włókienniczy, a także zapoczątkowało rozwój przemysłu ciężkiego, w tym hutnictwa. Chłopi zyskali wolność, a uprawianą przez nich ziemię dano im na własność.

Część reform budziła niepokój wśród drobnej szlachty. W obawie przed odebraniem dotychczasowych przywilejów i ograniczeniem roli w życiu społecznym wybuchały bunty samurajów. Najpoważniejszy z nich to rebelia w prowincji **Satsuma**, która została zdławiona w 1877 roku, po pokonaniu powstańców w bitwie pod Shiroyama.

> **Kapsuła czasu**
>
>
>
> Felice Beato, Członkowie jednego z klanów samurajskich, ok 1860 r.
> Źródło: domena publiczna.
>
> Niepisany zbiór zasad etycznych samurajów — zwany *bushidō* — kształtował się przez kilka wieków i obowiązywał tę rycerską kastę w Japonii aż do restauracji Meiji, kiedy zlikwidowano ustrój stanowy. Oryginalnie składał się z haseł znanych i przekazywanych każdemu wojownikowi, z czasem zaczęto tworzyć teksty zawierające opowieści o czynach wybitnych samurajów, godnych upamiętnienia, jak i ich interpretację zasad samurajów. Kładziono w nich nacisk na kształtowanie m.in. takich cech, jak honor, uczciwość i lojalność. Zgodnie z panującą dziś modą, która dotarła również do Polski, próbuje się promować 'samurajską' etykę w społeczeństwach europejskich, na przykład w instytucjach biznesowych.

Zasady *bushidō:*

- sprawiedliwość i prawość,

- odwaga i wytrwałość,
- dobroć i współczucie,
- uprzejmość,
- prawda i prawdomówność,
- samokontrola i samodoskonalenie się,
- wierność,
- honor,
- uczczenie przodków i tradycji,
- pogarda dla śmierci,
- pogarda dla gromadzenia pieniędzy i zarabiania.

Polecenie 2

Zapoznaj się z powyżej prezentowanymi zasadami kodeksu samurajów. Które z powyższych zasad *bushidō* wydają się Tobie szczególnie ważne i dlaczego? Uzasadnij i zapisz swoją odpowiedź.

Polecenie 3

Które z etycznych zasad samurajów warto zastosować w życiu Twojej szkolnej społeczności? Przedyskutuj na forum klasy tę kwestię. Ułóż z kolegami klasowy kodeks.

W gronie mocarstw światowych

Powstanie nowoczesnej Japonii na Dalekim Wschodzie można porównać do zjawiska kształtowania się silnych narodowych państw w Europie i Ameryce: zjednoczenia Niemiec czy przebudowy Stanów Zjednoczonych po zakończeniu wojny secesyjnej. Jednak utworzenie tamtych państw było wynikiem rozłożonego

Dworzec Główny w Tokio, wzniesiony w latach 1908 - 1914. Ilustracja z cyklu Onchi Kōshirō *100 Views of New Tokyo* (1928 - 1932), Rijksmuseum
Źródło: domena publiczna.

w czasie rozwoju i tendencji do integracji, ujawniających się w społeczeństwie. Japonia wszystkie składniki przyszłej potęgi wzięła od obcych. Jako jedyne państwo na świecie użyła fortelu obronnego w postaci błyskawicznej europeizacji. I dzięki temu jako jedyne państwo azjatyckie w krótkim czasie stała się mocarstwem, które skutecznie konkurowało z Europejczykami i samo podjęło aktywność kolonialną.

Jednak to nie rewolucja Meiji pchnęła Japonię na drogę ekspansji, chociaż bardzo ją ułatwiła. Zdecydowała o tym jej kultura, nietolerująca obcych wpływów, i warunki geograficzne, zmuszające Japończyków do szukania nowych przestrzeni życiowych. Pierwszym obiektem aktywności kolonialnej stały się Chiny. Jednak w przeciwieństwie do państw europejskich Japonii nie zależało na jej eksploatacji gospodarczej, lecz na zagarnięciu upatrzonych od dawna obszarów. Najbardziej pożądanym była bogata Korea, która znajdowała się pod politycznym wpływem Chin. Pierwszym krokiem do jej zdobycia stało się złamanie — na modłę europejską — izolacji Korei. Kolejnym — pokonanie samych Chin w wojnie, która w 1894 roku rozegrała się na lądzie i morzu. Jedynie interwencja dyplomatyczna Europy sprawiła, że twardych warunków pokoju, zapowiadających aneksję licznych obszarów azjatyckich, dotąd kontrolowanych przez Chiny, nie zrealizowano. W rękach japońskich pozostał tylko **Tajwan** (dawniej nazywany Formozą). Los Korei i Mandżurii miał się rozstrzygnąć w przyszłości. Niemniej awans Japonii do rzędu kolonialnych mocarstw stał się faktem. Zaledwie kilka lat później Japonia będzie pomagała mocarstwom europejskim spacyfikować antyeuropejskie powstanie bokserów w Chinach.

Ćwiczenie 4

Oceń czy zdanie jest prawdziwe czy fałszywe, dopasowując je do odpowiedniej kategorii.

Prawda

Fałsz

Japonia pomagała mocarstwom europejskim spacyfikować antyeuropejskie powstanie bokserów w Chinach.

W połowie XIX wieku pod wpływem buntu drobnej szlachty (samurajów) zniesiono bezpośrednie rządy cesarza i przywrócono szogunat.

Na drogę ekspansji międzynarodowej pchnęła Japonię rewolucja Meiji i chęć naśladowania Europejczyków także w polityce zagranicznej.

Japonia jako jedyne państwo azjatyckie stała się mocarstwem, które skutecznie konkurowało z Europejczykami i samo podjęło aktywność kolonialną.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Zamiast podsumowania

Ćwiczenie 5

Znany japoński rysownik i jeden z twórców mangi (rodzaj japońskiego komiksu), Rakuten Kitazawa (1876–1955), w dowcipny sposób przedstawił perypetie starca, chcącego napić się wody z pompy wodnej. Ułóż obrazki w odpowiedniej kolejności. UWAGA: pamiętaj, że układ mangi różni się od klasycznego, europejskiego komiksu.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Polecenie 4

Zdaniem jednego z XIX-wiecznych Azjatów, ulegając europeizacji z wyboru, a nie przymusu, Japończycy 'zachowali duszę'. Czy zgadzasz się z tą tezą? Uzasadnij swoją opinię.